

Polskie ubezpieczenia gospodarcze wobec zjawisk katastroficznych, w tym pandemicznych (wpływ zdarzeń katastroficznych na rynek ubezpieczeń rolnych)

Stanisław Nowak, Radosław Nowak

Abstrakt

Pandemia koronawirusa SARS-CoV-2, również na kontynencie europejskim, spowodowała chorobę, śmierć milionów ofiar oraz poważne straty materialne. W Polsce, podobnie jak w innych państwach, istotnie wpłynęła na rynki finansowe, a wśród nich na sferę funkcjonowania ubezpieczeń gospodarczych, których elementem są dobrowolne i obowiązkowe ubezpieczenia rolne.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest przegląd i sygnalizacja kryzysowych oddziaływań zjawisk katastroficznych, także dotyczących ryzyka pandemicznego, na życie społeczne i gospodarcze kraju, w tym wpływu na obszar związany z funkcjonowaniem ubezpieczeń dla rolnictwa.

Analizie poddano przede wszystkim kwestie klęskowego oddziaływania katastrof naturalnych, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska pandemii oraz udziału ubezpieczeniowej metody kompensacji szkód i jej skutków materialnych.

Analizę uzupełniają wnioski i propozycje autorów, co do zadań i form działania państwa, instytucji międzynarodowych oraz rynku ubezpieczeń w przypadkach wielce prawdopodobnych, kolejnych tego typu zjawisk.

Celem opracowania jest ocena wpływu metody ubezpieczeniowej na zarządzanie i przeciwdziałanie rodzajom ryzyk katastroficznych, w tym pandemicznych.

Słowa kluczowe: COVID-19, ryzyka pandemiczne, ubezpieczenia rolne, zarządzanie ryzykiem katastrof naturalnych, zjawiska katastroficzne.

Stanisław Nowak, dr, Izba Gospodarcza Ubezpieczeń i Obsługi Ryzyka; **Radosław Nowak**, mgr, Izba Gospodarcza Ubezpieczeń i Obsługi Ryzyka.

Wstęp

Zjawiska katastroficzne (bez względu na swoją naturę), których doświadczamy w ostatnich latach, powodują konieczność podejmowania bardziej skutecznych działań z zakresu zarządzania ryzykiem. Potrzeby dotyczą przede wszystkim działań o charakterze systemowym, ze szczególnym uwzględnieniem metody ubezpieczeniowej. Przykładem jest, m.in. trapiąca świat od listopada 2019 roku pandemia COVID-19¹, która poza oddziaływaniem w postaci wywoływania choroby zakaźnej, głęboko odbija się na gospodarkach i życiu społecznym państw nią dotkniętych, wywołując kryzysy natury społecznej i gospodarczej. Co oczywiste, dotyczą one także tych części gospodarek, tych branż, które związane są z rolnictwem.

Autorzy niniejszego artykułu poddają weryfikacji hipotezy o ubezpieczalności ryzyka pandemii oraz istnieniu obiektywnej potrzeby wprowadzenia obowiązkowości ochrony ubezpieczeniowej, w zakresie życia i zdrowia obywateli RP, z uwzględnieniem ludności obszarów wiejskich.

Celem opracowania jest ocena wpływu metody ubezpieczeniowej na zarządzanie i przeciwdziałanie ryzykom katastroficznym, z uwzględnieniem ryzyk pandemicznych.

Przyjęte metody badawcze opierają się na studiach literatury, analizie informacji ze źródeł wtórnych oraz obserwacji uczestniczącej dotyczącej zachowań rynku ubezpieczeniowego w Polsce.

Ubezpieczenia wobec zjawisk katastroficznych

Zdarzenia o charakterze katastrof naturalnych, niezależnie od źródeł, które je wywołują, spowodowały wyższą niż to miało miejsce we wcześniejszych latach, ekspozycję dóbr i interesów społecznych na ryzyka katastroficzne, w tym o charakterze pandemicznym. Skutkiem tego jest konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na planowanie działań z zakresu zarządzania ryzykiem, również prewencyjnych, z uwzględnieniem ubezpieczeń jako metody przenoszenia ryzyka katastroficznego. Pozwoli to na ograniczenie strat zarówno w majątku, jak i osobowych. Winno się

1. 17 listopada 2019 roku w Chinach miał miejsce prawdopodobnie pierwszy przypadek COVID-19, a 9 stycznia 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) ogłosiła, że w chińskim Wuhan występuje tajemnicze zapalenie płuc związane z zakażeniem niepoznanym dotąd koronawirusem: *Pandemia koronawirusa na świecie i w Polsce – kalendarium*, <https://www.medicover.pl/o-zdrowiu/pandemia-koronawirusa-na-swiecie-i-w-polsce-kalendarium,7252,n,192>, dostęp 25.02.2022.

to odbywać, zdaniem autorów, w sposób maksymalnie zorganizowany, w skali makro, tj. z uwzględnieniem pierwszoplanowej roli instytucji państwowych i międzynarodowych², ale także z udziałem towarzystw ubezpieczeniowych. Zakłady ubezpieczeń bowiem dysponują:

- danymi na temat szkód, odszkodowań i świadczeń, koniecznymi przy identyfikacji ryzyk;
- danymi ubezpieczonych osób prywatnych i przedsiębiorców;
- doświadczeniem w likwidacji szkód;
- doświadczeniem w działaniach prewencyjnych;
- doświadczeniem w mitygacji oraz restytucji szkód.

Tylko takie podejście zapewni społeczeństwom, w tym przedsiębiorcom, równowagę ekonomiczną oraz gwarancje zachowania majątku, tak prywatnego, jak i publicznego³.

Tabela 1. Liczba katastrof naturalnych na świecie w latach 1991–2017

	Susze i pożary	Powodzie i osuwiska	Burze i huragany
1991	46	116	152
1997	66	151	149
2007	65	242	255
2017	79	346	258

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Polska Izba Ubezpieczeń, Deloitte, Raport: Klimat ryzyka. Jak prewencja i ubezpieczenia mogą ograniczyć wpływ katastrof naturalnych na otoczenie?, Warszawa 2019, www.piu.org.pl, dostęp 23.02.2022.

2. Funkcjonujące obecnie w Polsce projekty z zakresu zarządzania ryzykiem katastrof naturalnych, to przede wszystkim:
  - a) System Monitoringu Suszy Rolniczej w Polsce (SMSR),
  - b) Informatyczny System Osłony Kraju przed nadzwyczajnymi zagrożeniami (ISOK),
  - c) RescEU – europejski system walki z klęskami żywiołowymi,
  - d) 44 MPA – projekt adaptacji do zmian klimatu w 44 polskich miastach,
  - e) Alert RCB.
3. Polska Izba Ubezpieczeń, Deloitte, Raport: Klimat ryzyka. Jak prewencja i ubezpieczenia mogą ograniczyć wpływ katastrof naturalnych na otoczenie?, Warszawa 2019, www.piu.org.pl, dostęp 23.02.2022. Autorzy raportu podają, że w samym 2017 roku straty materialne wywołane katastrofami naturalnymi osiągnęły 338 mld. zł przy ubezpieczalności na poziomie 140 mld.

Raport Światowej Organizacji Meteorologicznej (WMO) *Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes (1970–2019)* wskazuje na zwyżkującą tendencję katastrof będących skutkiem zmian klimatu⁴. W Europie odnotowano w tym czasie 1 672 zarejestrowanych katastrof, 159 438 zgonów i 476,5 mld USD strat w gospodarce. Najczęściej były to powodzie (38%) i burze (32%). Jednak główną przyczyną zgonów były ekstremalne temperatury (93%), z 148 109 ofiarami śmiertelnymi. Powodzie i burze przyniosły najwięcej strat ekonomicznych w Europie (odpowiednio 36% i 44%). Tylko dwie ekstremalne fale upałów z lat 2003 i 2010 spowodowały 127 946 zgonów, co stanowi 80% łącznej liczby ofiar śmiertelnych. Powódź z 2002 roku w Niemczech przyniosła straty w wysokości 16,48 mld USD i była najkosztowniejszym wydarzeniem w Europie w ciągu 50 lat. Analiza klęsk i katastrof pokazuje, że powodzie rzeczne (22%), burze (14%) oraz powodzie (10%) były najczęściej występującymi zagrożeniami w Europie. Fale upałów spowodowały największą liczbę strat w ludziach (89%). Pięć zagrożeń spowodowało większość strat ekonomicznych. Są to powodzie rzeczne, burze ogólne, burze pozatropikalne, powodzie i susze.

Należy podkreślić, że większość strat z tytułu klęsk żywiołowych jest nieubezpieczona. W ciągu ostatnich 10 lat średnio 33,8% strat finansowych na świecie było objętych ubezpieczeniem, co stanowi nieznaczny wzrost wobec wartości dla 30 lat (30,7%)⁵.

Badania Global Risks Perception Survey wskazują, że po raz pierwszy w historii tematy związane z klimatem i konsekwencje jego zmian to najważniejsze zagrożenia o charakterze długoterminowym pod względem prawdopodobieństwa ich wystąpienia⁶. Są to w kolejności:

- ekstremalne warunki pogodowe,
- niepowodzenie działań na rzecz klimatu,
- klęski naturalne,
- utrata różnorodności biologicznej,
- klęski żywiołowe spowodowane przez człowieka.

4. Światowa Organizacja Meteorologiczna (WMO), *Atlas śmiertelności i strat ekonomicznych z powodu ekstremów pogodowych, klimatycznych i wodnych (1970–2019)*, WMO-nr 1267, https://library.wmo.int/index.php?lvl=notice_display&id=21930#.YhZNvIqZM2w, dostęp 23.02.2022.

5. Polska Izba Ubezpieczeń, Deloitte, *Raport: Klimat ryzyka. Jak prewencja i ubezpieczenia mogą ograniczyć wpływ katastrof naturalnych na otoczenie?*, Warszawa 2019, www.piu.org.pl, dostęp 23.02.2022, s. 11.

6. Światowe Forum Ekonomiczne, *The Global Risks Report 2020, Insight Report, 15th Edition*, we współpracy z Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group, <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>, dostęp 26.02.2022.

Tabela 3. Najważniejsze zagrożenia o charakterze długoterminowym, pod względem prawdopodobieństwa ich wystąpienia, w latach 2015–2020

2015	2016	2017	2018	2019	2020
Konflikt między państwowy	Przymusowe migracje	Ekstremalne warunki pogodowe	Ekstremalne warunki pogodowe	Ekstremalne warunki pogodowe	Ekstremalne warunki pogodowe
Ekstremalne warunki pogodowe	Ekstremalne warunki pogodowe	Przymusowe migracje	Kłęski naturalne	Niepowodzenie działań na rzecz klimatu	Niepowodzenie działań na rzecz klimatu
Kłęski rządów krajowych	Niepowodzenie działań na rzecz klimatu	Kłęski naturalne	Cyberataki	Kłęski naturalne	Kłęski naturalne
Upadek państwa spowodowany kryzysem	Konflikt międzynarodowy	Ataki terrorystyczne	Oszustwa i kradzieże danych	Oszustwa i kradzieże danych	Utrata różnorodności biologicznej
Bezrobocie	Katastrofy naturalne	Oszustwa i kradzieże danych	Niepowodzenie działań na rzecz klimatu	Cyberataki	Kłęski żywiołowe spowodowane przez człowieka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Światowe Forum Ekonomiczne, *The Global Risks Report 2020, Insight Report, 15th Edition*, we współpracy z Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group, 15.01.2020, <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>, dostęp 26.02.2022.

Zmiany klimatu następują znacznie szybciej, niż można się tego było spodziewać, powodując bezprecedensowe, ekstremalne zjawiska pogodowe na całym świecie. Ostatnie lata są najcieplejsze w historii, a kłęski żywiołowe stają się coraz bardziej intensywne i częstsze. Przewiduje się, że globalne temperatury mogą wzrosnąć o co najmniej 3°C do końca tego stulecia, czyli dwa razy więcej niż maksymalny limit pozwalający uniknąć najpoważniejszych problemów gospodarczych, społecznych i konsekwencji środowiskowych⁷.

Powyższe wskazuje jednoznacznie, że ocieplenie klimatu i wynikające stąd skutki, dotkną Polskę w mocniejszym stopniu niż dotychczas, co spowoduje, m.in. pogorszenie warunków rozwoju roślin i zwiększenie ich podatności na choroby. Nastąpi to niezależnie od problemów z niskimi temperaturami, zaś skumulowanie tych dwóch czynników wpłynie na bardzo poważne straty w rolnictwie i ogrodnictwie⁸.

7. Ibidem.

8. Polska Izba Ubezpieczeń, Deloitte, Raport: *Klimat ryzyka. Jak prewencja i ubezpieczenia mogą ograniczyć wpływ katastrof naturalnych na otoczenie?*, Warszawa 2019, www.piu.org.pl, dostęp 23.02.2022, s. 11.

Nie ulega wątpliwości, że nękająca świat katastrofa, jaką jest pandemia COVID-19, zmieniła cały rynek ubezpieczeniowy. Jednak pytanie się w pierwszej połowie 2022 roku o pełne skutki jej oddziaływania na ubezpieczenia w Polsce jest nieco przedwczesne. Istnieje potencjalne ryzyko dalszego jej rozwoju i wchodzenia w kolejne etapy, z niewiadomym czasowym i skutkowym nasileniem.

Warto podkreślić, że wspomniana etapowość pokrywa się z wyodrębnianiem trzech okresów, w których następuje realizacja skutków pandemii dla sektora ubezpieczeniowego i samych ubezpieczeń, tj. krótko, średnio i długoterminowego. Kluczowe są tu okresy: średnio, a przede wszystkim długoterminowy, kiedy to mają miejsce następujące zjawiska⁹:

- 1) dostosowanie strategii działania ubezpieczycieli do nowych warunków,
- 2) zmiany w zakresie oceny ryzyka,
- 3) wzrost stawek ubezpieczeniowych,
- 4) zmniejszenie apetytu na ryzyko po stronie zakładów ubezpieczeń,
- 5) pojawienie się efektów zastosowania nowoczesnych technologii,
- 6) pojawienie się innowacji produktowych.

Pojawienie się pandemii spowodowało, że zakłady ubezpieczeń Działu I, chcąc sprostać oczekiwaniom klientów, zdecydowały się poszerzyć swoje oferty przede wszystkim o świadczenia dotyczące pobytu w szpitalu z powodu COVID-19, pobytu na OIOM czy niewydolności oddechowej, gwarantując jednocześnie świadczenia na wypadek śmierci ubezpieczonego w wyniku tej choroby. Ubezpieczeni otrzymali również doraźną pomoc na okres kwarantanny w ramach produktów typu *assistance*. W Dziale II wprowadzono natomiast przede wszystkim zmiany w ramach produktów typu *travel* (np. hospitalizacji i leczenia z powodu COVID-19, wykonania testu, pobytu opiekuna w przypadku zachorowania dziecka, itp.).

Pandemia spowodowała uruchomienie wielu procesów, które w znaczący sposób oddziałują na rynek ubezpieczeniowy i wymagają odpowiednich działań zabezpieczających. Dotyczy to w pierwszym rzędzie rosnącej szkodowości, w perspektywie średnioterminowej, przede wszystkim w ubezpieczeniach zdrowotnych i na życie, utraty pracy, niskiego wkładu przy kredytach hipotecznych, turystycznych czy finansowych. To jedno z kluczowych zagrożeń dla rynku ubezpieczeniowego. Podstawowymi źródłami niebezpieczeństw są między innymi¹⁰:

- 1) zwiększona presja związana z poziomem składek ubezpieczeniowych, na tle rosnącej szkodowości,
- 2) pogarszające się warunki ekonomiczne,

9. A. Śliwiński, *Pandemia COVID-19 a sektor ubezpieczeń*, w druku.

10. J.W. Przybytniowski, *Rynek ubezpieczeń gospodarczych w dobie COVID-19*, w druku.

- 3) zwiększenie zakresu wyłączeń odpowiedzialności w niektórych ubezpieczeniach, zwłaszcza zdrowotnych i na życie.

Z punktu widzenia teorii ubezpieczeń zaraza w postaci pandemii koronawirusa powinna być zaliczana do kategorii masowego ryzyka katastroficznego¹¹, jednak o wymiernej naturze wywołanych nią zdarzeń, a z tej racji – ubezpieczalnych. Dla rynku ubezpieczeniowego, a szczególnie zakładów ubezpieczeń i podmiotów działających w sferach oceny ryzyka, dystrybucji ubezpieczeń oraz świadczeń odszkodowawczych, pandemię należy rozpatrywać w co najmniej dwu kategoriach:

- 1) w roli podmiotów obsługujących ubezpieczeniowo polską gospodarkę, z racji realizowanej misji ubezpieczeń gospodarczych;
- 2) skutków realizacji ryzyka pandemii dla tychże podmiotów wraz z konsekwencjami, zobowiązaniami i uprawnieniami przedsiębiorców działających na rynku, w tym z możliwością korzystania ze wsparcia państwa w postaci środków i narzędzi walki z pandemią.

Rozpatrując problem w pierwszej płaszczyźnie zauważamy, że w doktrynie i praktyce ubezpieczeniowej przyjmuje się, że podstawowa misja ubezpieczeń (gospodarczych)¹² to kompensowanie szkód i strat wywołanych działaniem różnego rodzaju ryzyka o wielorakim charakterze, w tym przyrodniczym (np. powodzie) czy społecznym (np. choroba, nieszczęśliwy wypadek, strajk).

Zjawiska takie, zwane w praktyce zdarzeniami losowymi, działające niekorzystnie na dobra osobiste człowieka (życie i zdolność do pracy) lub wszelakie wartości materialne (mienie, odpowiedzialność cywilną), powodują powstanie szkód, które należy skompensować (np. odbudową zniszczonego pożarem domu), a nadto pokryć potrzeby materialne spowodowane działaniem ryzyka (np. uzyskanie środków finansowych na kompensatę utraconych dochodów, po śmierci żywiciela rodziny).

Ubezpieczenia zatem to specyficzny rodzaj działalności gospodarczej, w której spełnienie świadczenia (odszkodowania) uwarunkowane jest wystąpieniem zdarzenia losowego, którego następstwem jest szkoda lub potrzeba materialna powstała

11. Za ryzyko katastroficzne należy uznać ryzyko wywołane przez siły przyrody w przypadku masowego występowania. Więcej: T. Michalski, A. Śliwiński, R. Pajewska-Kwaśny et al., *Ryzyko katastroficzne*, Warszawa, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2016.

12. Choć nie jedna. Ma znaczącą, a niedocenianą dotąd w Polsce rolę jednego z rodzajów funkcji finansowej ubezpieczeń gospodarczych, wyrażającej się w okresach wcześniejszych wspieraniem rozwoju gospodarki narodowej, a współcześnie – wykorzystaniem zasobów i strumieni finansowych ubezpieczeń do forsowania globalnego, regionalnego i krajowego wzrostu gospodarczego poprzez inwestycje. I. Jędrzejczyk, *Ubezpieczenia jako źródła kapitału na cele inwestycyjne*, Referat wygłoszony 16.11.2016 roku podczas konferencji naukowej na Wydziale Zarządzania UW pt. *Rynki finansowo-ubezpieczeniowe na tle kryzysów gospodarczych*, materiały w posiadaniu Izby Gospodarczej Ubezpieczeń i Obsługi Ryzyka.

u członka ubezpieczonej zbiorowości, objętego ochroną od skutków szkód powstałych z realizacji konkretnego ryzyka¹³.

Stąd zgoła oczywistym jest tu powszechny, wręcz trywialny pogląd, że ubezpieczenia żyją z ryzyka. Na tle owego stwierdzenia wypada postawić kolejne ważne pytania:

- 1) na ile ryzyko oddziaływania koronawirusa jest zjawiskiem ubezpieczalnym oraz czy powinno ono być obejmowane ochroną ubezpieczeniową?
- 2) czy obecny rynek ubezpieczeń – tak polskich, jak i całej Wspólnoty Europejskiej – jest w stanie i ewentualnie w jakim stopniu skompensować jego materialne oraz osobowe następstwa?
- 3) czy w poczuciu społecznej misji ubezpieczyciele powinni osiągać zyski z realizacji ubezpieczeń pandemicznych, a jeśli tak, to jak je zagospodarować?

Rozwój rynku ubebezpieczeń ryzyk pandemicznych

Pandemia COVID-19 wpływa na działalność zakładów ubezpieczeń w sposób bezpośredni poprzez zmiany zdrowotne, takie jak wzrost liczby zachorowań i zgonów, ale również pośrednio, tj. poprzez niskie stopy procentowe czy inne zaburzenia natury finansowej¹⁴. Zjawiska pandemiczne determinują również w znacznym stopniu zachowania podmiotów w zakresie czynności dystrybucji ubezpieczeń. Odnosi się to również do innych niż ubezpieczyciele przedsiębiorstw realizujących funkcję dystrybucyjną (pośredników ubezpieczeniowych). Ma to miejsce zwłaszcza w zakresie komunikacji z konsumentami i wykorzystania nowoczesnych narzędzi technologicznych, w tym form kontaktu oraz obsługi na odległość.

Zdaniem autorów, zakres i skutki zdarzeń o charakterze pandemicznym wymagają w związku z tym szczególnych działań w sferze *compliance* po stronie profesjonalnych uczestników rynku oraz stosownych regulacji prawnych i typu *soft law*

13. Zob. w kwestii szczególnej formy umowy ubezpieczenia, orzeczenie SN sygn. IVCSK 125/06, w którym tenże Sąd uznał, że umowa ubezpieczenia nie jest umową wzajemną w rozumieniu Kodeksu Cywilnego. Nie ma bowiem w niej ekwiwalentności, jaka cechuje te umowy. Obowiązek świadczenia ubezpieczyciela powstaje bowiem tylko wtedy, gdy zajdzie zdarzenie losowe (ubezpieczeniowe), w wyniku którego powstaje szkoda (strata), którą ubezpieczyciel pokrywa. Samo udzielenie ochrony ubezpieczeniowej, określonej w umowie ubezpieczenia, nie stanowi świadczenia wzajemnego, bez spełnienia się ryzyka (zdarzenia losowego), wywołującego szkodę. Co więcej, bez wymiernej, oznaczonej umową szkody (straty), nie ma podstaw do świadczenia (odszkodowania) z umowy.

14. J.W. Przybytniowski, A. Grzebieniak, W. Pacholarz, *Wybrane aspekty ubezpieczeń gospodarczych w Polsce i na świecie w dobie pandemii COVID-19*, Olsztyn, Instytut Badań Gospodarczych, 2021.

(np. wytycznych, opinii organów nadzoru)¹⁵, które umożliwią podmiotom dostosowanie się do zmienionych warunków funkcjonowania na rynku oraz umożliwią udzielanie rzeczystwej ochrony w zakresie skutków zdarzeń.

O ile wielkość, zakres i następstwa gospodarczo-społeczne pandemii mogły zaszkodzić państwa i rynki gospodarcze skalą zdarzeń, o tyle zachowanie polskiego rynku ubezpieczeniowego (także wielu innych państw)¹⁶ wydaje się być nieadekwatne do skali potrzeb i oczekiwań społeczno-gospodarczych oraz możliwości intelektualno-produktowych rynku ubezpieczeń. Tym bardziej, że istotą działalności tego rynku powinno być tworzenie urządzeń zabezpieczających i kompensujących skutki wystąpienia ryzyka zdarzeń losowych.

Wstępne rozeznanie zachowań polskich ubezpieczycieli w reakcji na ujawnione ryzyko pandemii wskazuje, że poza standardowymi działaniami zakładów ubezpieczeń, które próbują stworzyć warunki dla objęcia ochroną, część rynku zachowawczo ograniczyła zainteresowanie pandemią do częściowych działań odszkodowawczych (np. ubezpieczenia kosztów leczenia szpitalnego czy objęcia ochroną materialną skutków zgonu). W praktyce część firm ubezpieczeniowych nie wyraziła wręcz zainteresowania prowadzeniem ochrony ubezpieczeniowej skutków tego ryzyka. Nawet po pełnych dwu kolejnych latach wyniszczającego oddziaływania pandemii trudno dostrzec w planach rozwoju wielu polskich ubezpieczycieli szczególne zamierzenia, odpowiadające wyzwaniom ryzyka pandemii. Jak wynika z wypowiedzi przedstawicieli zakładów ubezpieczeń, nawet tych „przodujących” w zainteresowaniach problemem, obserwowany wzrost ubezpieczeń zdrowotnych wynika z samorzutnego wzrostu zapotrzebowania na nie ze strony ubezpieczających się, przy niewystarczającym działaniu akwizycyjnym ubezpieczycieli¹⁷.

15. Na temat funkcji *compliance* i tzw. miękkiego prawa w działalności dystrybutorów ubezpieczeń, zob. R. Nowak, *Otoczenie prawne pośrednika ubezpieczeniowego jako dystrybutora ubezpieczeń* [w:] *Administracyjno-finansowe konteksty zarządzania – wybrane zagadnienia*, red. nauk. K. Iglicka-Okólska, M. Dobrzyński, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Sekcja Wydawnicza Wydziału Zarządzania UW, 2021, s. 120–151.

16. Więcej na temat funkcjonowania ubezpieczeń gospodarczych w dobie pandemii COVID-19 w Polsce i na świecie przez pryzmat zachowań klienta na tym rynku, sytuacji ekonomicznej poszczególnych państw, jak również samego rynku ubezpieczeń Działu II, zob. J.W. Przybytniowski A. Grzebiński, W.M. Pacholarz, *Wybrane aspekty ubezpieczeń gospodarczych w Polsce i na świecie w dobie pandemii COVID-19*, *op. cit.*

17. O wzroście potrzeby ochrony mówi m.in. prezes TU Wiener – A. Włodarczyk-Moczowska: „(...) pandemia spowodowała wzrost obaw Polaków o brak dostępu do opieki medycznej, ryzyko ciężkiej choroby najbliższej osoby czy jej śmierci (...)”. Przedstawiciel największej grupy ubezpieczycieli na polskim rynku PZU – T. Kulik, zwraca też uwagę, że w 2022 roku „prawdopodobnie nadal będziemy zmagać się z COVID-19 i choć ryzyko zostało w dużym stopniu «oswojone», to wpływ pandemii i zwiększonej śmiertelności wciąż może odbijać się na wynikach w segmencie ubezpieczeń na życie, zwłaszcza w I i II kwartale”. P. Skwirowski, *To będzie trudny rok ubezpieczycieli* [w:] „Rzeczpospolita” z 4.01.2022, s. A–19.

Warto zauważyć, że w sytuacjach występowania zdarzeń pandemicznych, wszelkiego rodzaju restrykcje i ograniczenia aplikowane społeczeństwu przez państwo – poprzez ich wpływ na poczucie niepewności konsumentów rynku ubezpieczeniowego – zwiększają popyt na usługi ubezpieczeniowe zabezpieczające skutki tych zdarzeń. Równocześnie zjawiska o charakterze pandemicznym mogą stanowić dla firm ubezpieczeniowych wręcz pretekst do wypracowania takich rozwiązań, które przekraczają standardowy zakres, jaki wiąże się z podstawową funkcją ochrony ubezpieczeniowej i transferu ryzyka, chociażby w zakresie kalkulacji składek¹⁸.

Uderzający jest również powszechny niedosyt ochrony w ubezpieczeniach majątkowych, np. typu utraconych korzyści (BI) czy podobnych – choćby finansowych¹⁹. W tych ostatnich, mało aktywne zachowanie wykazuje np. część banków, często przecież akcjonariuszy zakładów ubezpieczeń, które z racji profesji także winny być zainteresowane rozwiązaniem problemu szkód i strat spowodowanych pandemią poprzez metodę ubezpieczeniową.

Tymczasem dla ubezpieczycieli, a szczególnie tych dysponujących znaczącym potencjałem wielu milionów ubezpieczonych, w tym osób i podmiotów objętych już ochroną lub potencjalnie możliwych do ubezpieczenia (banki, sektor paliwowy, sprzedaż towarowa), ryzyko pandemiczne tworzy szczególne możliwości akwizycyjne. Stąd w powszechnych ubezpieczeniach wypadkowych i życiowych, a nawet majątkowych, należałoby wywoływać atmosferę społecznego zainteresowania obywateli czy podmiotów gospodarczych takimi właśnie produktami ubezpieczeniowymi, materialnie kompensującymi skutki wystąpienia tego rodzaju ryzyka.

W praktyce prób rozwiązań, najszybciej i najpełniejsze pokrycie w zakresie skutków COVID-19, w latach 2020–2021 zaoferowały, jak się wydaje, Generali i PZU. Pomijając w tym miejscu merytoryczną ocenę wartości poszczególnych warunków ubezpieczeń (OWU), należy podkreślić, że efektów liczbowych akwizycji ubezpieczeń pandemicznych wśród podmiotów objętych ochroną należałoby poszukiwać:

- w możliwości dostępu do jak największej liczby podmiotów potencjalnie zainteresowanych już wprowadzonymi – masowymi, powszechnymi ubezpieczeniami grupowymi, ubezpieczeniami na życie czy NNW oraz pokrewnymi;

18. J.W. Przybytniowski, A. Grzebieniak, W.M. Pacholarz, *Wybrane aspekty ubezpieczeń gospodarczych w Polsce i na świecie w dobie pandemii COVID-19*, op. cit.

19. Największe emocje dotyczące ewentualnego pokrycia szkód spowodowanych przez pandemię COVID-19, związane są z ubezpieczeniami utraty zysku (BI), w szczególności na terenie USA, Wielkiej Brytanii czy Francji. Na wyspach brytyjskich Sąd Najwyższy orzekł, że klauzule ubezpieczenia związane z wystąpieniem chorób mogą mieć zastosowanie do ochrony skutków pandemii, zobowiązując tym samym firmy ubezpieczeniowe do rekompensowania strat przy zaistnieniu określonych zdarzeń szkodowych, takich jak zamknięcie lokalu, więcej: E. Nowosielska, *Ubezpieczenie utraty zysku a straty wywołane przez COVID-19*, www.wtwco.com, dostęp 14.02.2022.

- w skutecznie prowadzonej akwizycji zarówno w grupach już objętych ochroną, jak i w tworzeniu możliwości ubezpieczenia w powszechnej sieci klientów (np. w bankach, sieciach sprzedaży masowej), z zastosowaniem pakietów lojalnościowych,
- w uaktywnieniu działań akwizycyjnych i proponowaniu nowych OWU (typu utrata zysku) w ubezpieczeniach majątkowych.

I tak, w potężnym, obsługiwany już od lat portfelu grupowych ubezpieczeń życiowych, poszerzenie zakresu dotychczasowej zakresu ochrony, o ryzyko skutków pandemii (choćby tylko uwzględniając zdarzenia śmierci, kosztów leczenia czy znaczącej utraty zdrowia) nie wymagałoby szczególnych zabiegów akwizycyjnych, jeśli nie wiązałoby się to ze znaczącą podwyżką dotychczasowej składki.

Podobnie, stosowane już lub sukcesywnie wprowadzane nowe formy pakietów lojalnościowych w masowych sieciach sprzedaży (np. przez stacje paliw, w produktach bankowych) mogą być zamieniane lub uzupełniane o pandemiczne rodzaje ubezpieczeń.

Pozyskane w ten sposób środki składkowe mogą stać się źródłem wielomilionowych funduszy kompensujących szkody czy finansowania działań prewencyjnych²⁰. Ponadto, co wydaje się szczególnie ważne, mogą wspierać środki inwestycyjne państwa, w rozwoju gospodarczo-społecznym (choćby w sferach szczególnie zainteresowania rynku ubezpieczeniowego, a w tym systemami rentowymi czy opieki zdrowotnej).

Społeczno-gospodarcza waga problemu nakazywałaby więc podjęcie starań o powołanie stosownych zespołów naukowo-praktycznych badających skutki pandemii w różnych kategoriach ryzyka. Zespoły te powinny być wyposażone w stosowne środki dla przeprowadzenia pilnych prac służących polityce państwa lub konkretnym podmiotom rynków finansowo-ubezpieczeniowych.

Powtarzalność, w ostatnich latach, zjawisk powszechnego oddziaływania coraz to nowych rodzajów ryzyka katastroficznego na życie, zdrowie czy interes majątkowy – zarówno państwa jak jego obywateli oraz podmiotów gospodarujących – wymaga bowiem pilnych badań i wniosków, przynajmniej aproksymacyjnych.

W świetle teorii i praktyki ubezpieczeniowej odpowiedź na pytanie o ubezpieczalność obecnego ryzyka pandemii wydaje się więc oczywista. Jest to odpowiedź twierdząca i to zarówno w Dziale I – ubezpieczeń życiowych, jak i Dziale II – majątkowym. Przy czym, co do Działu II, stan rozwoju polskiego rynku gospodarczego, w tym ubezpieczeniowego, mimo wieloletniego procesu transformacji, nie sprzyja

20. W zapomnianej już praktycznie formie oddziaływania zapobiegawczego ubezpieczycieli.

powszechności zapotrzebowania na taką ochronę, głównie z powodu ograniczonych możliwości finansowych (opłacania taryfowej składki) przez podmioty gospodarcze.

Sumując, skoro ochroną może być objęty każdy rodzaj mierzalnego ryzyka, a obecny stan epidemii COVID-19 wydaje się możliwym do aktuarialnej oceny ryzyka pandemii, tylko od sprawności działań redystrybucyjnych rynku zależy powszechność takiej ochrony. Ze wstępnej oceny zasad, warunków i sprawności akwizycyjnej rynku wynika jednak, że niestety nie jest on, w obecnym stanie rozwoju, sprostać gospodarczo-społecznemu zapotrzebowaniu na efektywną ochronę ubezpieczeniową pandemii, z punktu widzenia spełniania zasad funkcji ochronnej ubezpieczeń.

Zgłębiając ów problem, należałoby zauważyć, że z powodu twierdzącej odpowiedzi na pytanie o ekonomiczną, a przede wszystkim społeczną opłacalność ubezpieczeń ryzyka pandemii, do pełnego wyjaśnienia granic owej opłacalności niezbędne jest przypomnienie, że misją ubezpieczeń jest realizacja szeregu funkcji. Wśród nich normą wiodącą jest spełnianie funkcji ochrony ubezpieczeniowej, realizowanej poprzez wykonywanie trzech jej zasad, tj.: pełności, realności i powszechności ochrony.

W obecnym stanie polskiego rynku ubezpieczeń, na którym dominuje niepodzielnie zasada osiągania stałego zysku i pierwszeństwa potrzeby osiągania profitów finansowych, trudno odnaleźć rodzaje ubezpieczeń, w których wszystkie owe trzy zasady byłyby wiodące²¹.

Podobne wątpliwości nasuwają się, kiedy zauważymy, że poza funkcją ochronną, ubezpieczenia pełnią również inne, a wśród nich:

1) funkcję prewencyjną, w formułach:

- materialnej, finansującej przedsięwzięcia promujące pożądane zachowania ubezpieczających (np. współfinansowanie rozwoju ośrodków zdrowotnych) oraz
- normatywnej, czyli tworzenia norm prawnych w ubezpieczeniach wymuszających pożądane zachowania podmiotów objętych ochroną²²;

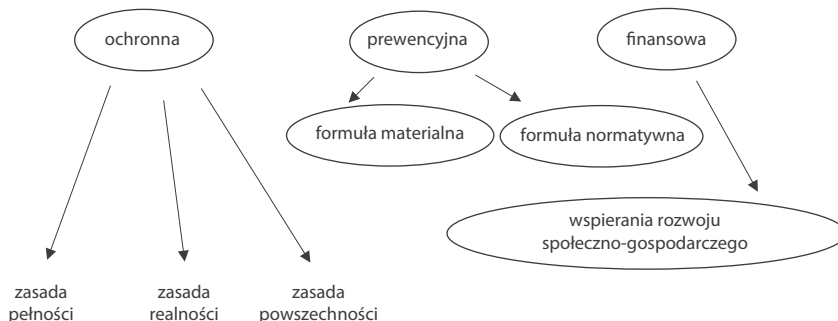
2) funkcje finansowe, z których kiedyś wywiedziono, nieco zaniedbaną dziś, funkcję wspierania rozwoju społeczno-gospodarczego kraju²³.

21. Por. S. Nowak, J. Jagodziński, M. Łazęcki, *Polski model ubezpieczeń – pora na moderację i modernizację (problemy spełniania funkcji ubezpieczeniowych)* [w:] *Polski rynek ubezpieczeń na tle kryzysów społeczno-gospodarczych*, red. A.Z. Nowak, S. Nowak, J. Jagodziński, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, 2016.

22. Wśród omal zapomnianej na współczesnym polskim rynku ubezpieczeń, realizacji materialnej sfery funkcji prewencyjnej, chyba najpełniej realizuje ją Grupa PZU, o czym pisze M. Rudke: „PZU od wielu lat prowadzi własne programy prewencyjne i wspiera przedsięwzięcia propagujące bezpieczne zachowania na drodze, nad wodą i w górach (...). W 2020 r. PZU i PZU Życie na działania związane z prewencją i sponsoringiem przeznaczyły ponad 77 mln złotych (...)”. M. Rudke, *Dobre polisy przyniosły sukces w rankingu* [w:] „Rzeczpospolita” z 28.05.2021.

23. Zob. w tej kwestii I. Jędrzejczyk, *Ubezpieczenia jako źródła kapitału na cele inwestycyjne*, op. cit.

Rysunek 1. Funkcje ubezpieczeń

Źródło: Opracowanie własne.

Tak więc, rozważając problem ubezpieczalności i możliwości akwizycyjnych na polskim rynku ubezpieczeń pandemicznych, należy podkreślić, że o ile pierwsza faza stosunku prawnego ubezpieczenia, tj. zawieranie umowy i opłata składki, w obecnym stanie praktyki rynku spełniana jest generalnie w sposób zgodny z zasadami istoty ubezpieczeń, o tyle faza druga – świadczeniowo-odszkodowawcza przeżywa istotny kryzys. Dzieje się to z racji zdecydowanej dominacji zasady stałego zysku po stronie podaźowej tego rynku.

Powszechność ubezpieczeń ryzyka pandemicznego

Przebieg pandemii koronawirusa w Polsce wykazuje swoistą dynamikę jego form oddziaływania na zdrowie człowieka oraz powoduje niewyjaśnione dotąd skutki zdrowotne dla ludzkich organizmów w przyszłości. Medyczne informacje w tej kwestii pełne są przykładów szczególnie niekorzystnego wpływu dla osób, które przeszły chorobę, na ich zdrowie tu i teraz. Tym bardziej trudno jest szacować skutki przyszłe.

Powyższe informacje dla zarażonych wirusem wpływają znacząco na ich prognozy zdrowotne. Nie można bowiem wykluczyć niekorzystnego wpływu na zdrowie, życie oraz zdolność do pracy kilku milionów polskich rekonwalescentów tejże choroby. Taki stan może mieć istotne skutki społeczno-gospodarcze oraz znacznie komplikować aktuarialne szacunki rezerw ubezpieczeń dotkniętych tym rodzajem ryzyka.

Warto przy tym podkreślić następujący fakt: z badania EY 2021 Global Insurance Consumer Survey oraz jego polskiego odpowiednika wynika, że wskutek pandemii koronawirusa ponad 60% badanych (w Polsce i na świecie) obawia się nagłej

utruty swoich bliskich, a ponadto prawie 61% osób z grupy krajów rozwijających się utraciło całość bądź część dochodu²⁴.

Rozwiązaniem ewentualnych, wynikających stąd problemów aktuarialnych mogą być limity sum ubezpieczenia dla poszczególnych rodzajów świadczeń. Znacznie trudniejsze w realizacji może być prowadzenie ubezpieczeń majątkowych, głównie typu utraconych zysków, choćby z uwagi na przewidywaną prawdopodobną wysoką składkę oraz wspomniany już niedostatek środków finansowych przedsiębiorców na jej opłacenie. Mimo istnienia od ponad 30 lat polskiego rynku ubezpieczeniowego, w modelu gospodarki liberalnej, nie wypracowano niestety stosownych tradycji zawierania ubezpieczeń z tej grupy. Z racji ustrojowych nie należy oczekiwać wprowadzenia obowiązku zawierania majątkowych ubezpieczeń tego typu, dlatego pozostają, jak się wydaje, środki edukacji ubezpieczeniowej dla potencjalnie potrzebujących przedsiębiorców.

Zgoda inaczej należałoby potraktować potrzebę rozważenia, czy powinno się realizować kroki prawno-organizacyjne dla wprowadzenia powszechnego ubezpieczenia utraty życia, zdrowia, choroby lub zdolności do pracy oraz kosztów leczenia osób fizycznych (niezależnie od wieku, płci czy wykonywanego zawodu), wynikłych w następstwie realizacji ryzyka chorób pandemicznych (masowych).

Podobnie, ideowo-ustrojowe preferencje dla rynkowego modelu ubezpieczeń gospodarczych, wskazujące na umowną formę powstawania stosunków prawnych tych ubezpieczeń²⁵, nie zlikwidowały ustawowej formy powstania ubezpieczeń w polskich unormowaniach legislacyjnych dotyczących ubezpieczeń w ogólności. Zachowano nadal, mimo zmian ustrojowych i modelowych, ustawowy charakter dla znacznej części systemu ubezpieczeń społecznych²⁶, w tym nawet tych, które dotyczą ubezpieczeń osobowych (wypadki w drodze do pracy i z pracy). Polski ustawodawca

24. Globalne badanie EY 2021 Global Insurance Consumer Survey zostało przeprowadzone w okresie maj–sierpień 2021 roku na grupie 4 200 osób w siedmiu krajach (Brazylia, Kanada, Japonia, Niemcy, Filipiny, RPA i USA). Respondenci byli pytani o finansowe skutki pandemii, plany, zainteresowanie różnymi rodzajami ubezpieczeń i preferencje zakupowe, https://www.ey.com/pl_pl/banking-capital-markets/konsumenci-stracili-w-pandemii-poczucie-bezpieczestwa-i-szukaj-m, dostęp 14.03.2022.

25. Zob. ustawa z 28 lipca 1990 roku o działalności ubezpieczeniowej, Dz. U. 1996 nr 11 poz. 62 ze zm.

26. Por. Z. Brodecki, W. Marek, W. Mogiński et al., *Ubezpieczenia w świetle zmieniającego się pojęcia odpowiedzialności* [w:] *Studia Ubezpieczeniowe*, t. X, s. 101–115. Poczynając od uchwalenia w 1974 roku ustawy kodeks pracy, nastąpiło rozdzielenie ubezpieczeń społecznych od gospodarczych, wywodzonych i w znacznej części regulowanych przepisami kodeksu cywilnego (ustawa z 23.04.1964, Dz. U. nr 16 poz. 93 ze zm.). W polskim systemie prawnym oddzielne uregulowania dotyczą również ubezpieczeń społecznych rolników, które regulują przepisy nowelizowanej kilkakrotnie ustawy z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz. U. 1991 nr 7 poz. 24.). Zob. m.in. M. Podstawka, *Problemy związane z reformowaniem systemu ubezpieczeń społecznych rolników* [w:] *Ubezpieczenia na rzecz gospodarki globalnej, sektorów i regionów*, red. I. Jędrzejczyk, Warszawa, Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, 2015.

tworząc nowy, rynkowy model prawno-organizacyjny ubezpieczeń gospodarczych (a także społecznych), nie dopełnił niestety warunku jednoznaczności podziałów (rozdzielenia rodzajowego) unormowanych ubezpieczeń gospodarczych i stworzył kilka niejednoznacznych podziałów obowiązującego modelu tych ubezpieczeń.

W świecie, w którym żyjemy, na człowieka są sprowadzane nieszczęścia o masowym charakterze, wynikające ze zmian środowiska jego bytowania (np. przyrodniczego czy działalności gospodarczej). Mimo postępu nauk medycznych, ludzkość od wieków trapią choroby i zarazy, także natury pandemicznej, o masowym charakterze, niszczące zdrowie i życie ludzi. Osobowe i materialne skutki tych zdarzeń stają się niemożliwe do udźwignięcia przez poszczególne jednostki czy rodziny, a nawet przez państwo, jeśli jego udział zostanie sprowadzony do roli jedynego beneficjenta środków kompensujących owe szkody i straty.

Bez powszechności ochrony ubezpieczeniowej pokrycie materialnych kosztów takich zjawisk będzie wielce utrudnione, nawet dla finansów państwa (świadczenia, koszty leczenia, ulgi, dotacje). Prosty rachunek ekonomiczny odnoszony do strat i potrzeb materialnych, wynikłych z zaistniałych już zachorowań, dowodzi potrzeby i aproksymacji odszkodowawczej dla tego zjawiska w celu wypracowania modelu postępowania zaradczego.

W powszechnym ubezpieczeniu od ryzyk pandemicznych (masowych), z obowiązkiem jego posiadania przez wszystkich obywateli RP²⁷, może zostać stworzony celowy fundusz zabezpieczający wydatki, bez sięgania wyłącznie do środków publicznych. Ideowe przesłanki obowiązku ubezpieczenia jedynie dla rodzajów ryzyka OC, wobec sensu społeczno-ekonomicznego ochrony, powinny tu zostać pominięte, tym bardziej, że realizowane od 1990 roku ubezpieczenie budynków w gospodarstwach rolnych w formie obowiązkowej okazało się społecznie i gospodarczo – niezbędnym dla tego sektora.

W razie uznania racji tezy o obowiązku ubezpieczenia ryzyka pandemii w zakresie życia i zdrowia osób fizycznych na obszarze Polski, należałoby przeanalizować w środowiskach praktyki i nauki ubezpieczeń potrzebę wystąpienia do organów UE z inicjatywą rozważenia obowiązkowości takiej ochrony w formule stosownych aktów europejskiego prawa ubezpieczeniowego.

27. O obowiązkowej (prawnie) formie ochrony ubezpieczeniowej na polskim rynku ubezpieczeń, w okresie neoliberalnej formuły rynkowej oraz o innych formach przymusu zawierania umów ubezpieczenia, zob. S. Nowak, *Problemy 25-lecia polskiego rynku ubezpieczeń (przymus ubezpieczenia w rolnictwie)* [w:] I. Jędrzejczyk, *Ubezpieczenia na rzecz gospodarki globalnej, sektorów i regionów*, op. cit.

Ryzyka katastroficzne i pandemiczne a ubezpieczenia dla rolnictwa

Ubezpieczenia, które w polskim systemie ubezpieczeń gospodarczych powszechnie nazywamy ubezpieczeniami rolnymi, mieszczą się, co do zasady, w Dziale II zgodnie z załącznikiem do ustawy o działalności ubezpieczeniowej²⁸, stanowią rodzaje ubezpieczeń majątkowych. Wydaje się jednak, że na problematykę tę warto spojrzeć w szerszym ujęciu, tj. w kontekście potrzeb (obiektywnych) ludności i podmiotów zajmujących się rolnictwem oraz gospodarką rolną. Wówczas, w kręgu naszego zainteresowania znajdzie się znacznie większe spektrum produktów ubezpieczeniowych zarówno z Działu II, jak i Działu I, poczynając od ubezpieczeń wypadkowych czy na życie, na ubezpieczeniach finansowych kończąc.

O skutkach ekonomicznych pandemii, także w odniesieniu do gospodarki rolnej, mówi się głównie w kontekście jej (negatywnego w przeważającej mierze) wpływu na gospodarkę, odwołując się do podstawowych wskaźników makroekonomicznych²⁹:

- produktu krajowego brutto,
- bezrobocia,
- inflacji,
- deficytu sektora finansów publicznych,
- długu sektora finansów publicznych.

Gospodarka rolna, jak każda inna, narażona jest na możliwość wystąpienia strat, wywołujących ujemne dla niej skutki. Wahania wyników produkcji, będące następstwem ryzyka gospodarowania, kwalifikujemy jako szkody, o ile przybierają większe rozmiary. Cechą strat w rolnictwie jest trudność ich precyzyjnego oszacowania w praktyce. Występowaniu szkód sprzyja charakterystyka gospodarki rolnej, która z reguły jest sezonowa, (powodując spiętrzenie podaży produktów), odbywa się w znacznej części „pod gołym niebem” i na otwartej przestrzeni³⁰. Oddziałujące na gospodarkę czynniki ryzyka utożsamiane są najczęściej z warunkami pogodowymi (huraganami, gradobiciami, powodziami, suszami, mrozami i przymrozkami). Inne czynniki i źródła ryzyka wywoływane są głównie przez otoczenie gospodarcze

28. Zgodnie z definicją zawartą w załączniku do ustawy są to „Pozostałe ubezpieczenia osobowe oraz ubezpieczenia majątkowe”.

29. A. Majchrzycka-Guzowska, *Wybrane problemy polityki fiskalnej w okresie pandemii* [w:] *Administracyjno-finansowe konteksty zarządzania – wybrane zagadnienia*, op. cit., s. 7–38.

30. E. Stroiński, *Ubezpieczenia majątkowe i osobowe w rolnictwie*, Warszawa, Wydawnictwo Akademii Finansów, 2016, s. 15.

(np. spadki cen czy popytu), ale także środowiskowe (np. występowanie chorób masowych u ludzi) i polityczno-prawne (np. polityka podatkowa państwa wobec sektora rolnego).

Podążając za E. Stroińskim, możemy więc wyróżnić kilka kategorii strat w rolnictwie³¹:

- straty będące następstwem klęsk żywiołowych,
- inne straty majątkowe wynikające ze środowiska naturalnego i społecznego,
- straty ekonomiczne,
- straty osobowe.

Szczególnymi rodzajami strat, charakterystycznymi dla rolnictwa, są masowe padnięcia zwierząt gospodarskich (szczególnie bydła, trzody chlewnej i koni) wywołane przez epidemie zwierząt (epizootie) oraz ich ubój z konieczności. Traktuje się je analogicznie jak klęski żywiołowe. Do najbardziej znanych tego typu zdarzeń masowych zaliczamy, np. choroby afrykańskiego pomoru świń (ASF), „wściekłych krów” czy „ptasiej grypy”, które miały charakter zjawisk pandemicznych. Odpowiednikiem epizootii wśród roślin są epifitozy, czyli masowe występowanie zachorowań na jedną chorobę w danym czasie i miejscu wśród roślin³².

Występowanie strat powoduje konieczność stosowania metod i narzędzi zapewniających odpowiednią ochronę produkcji rolnej, w tym odpowiedniego (efektywnego) zarządzania ryzykiem, którego elementem są ubezpieczenia³³. Warunki prawne dla działań ochronnych ze strony państwa stwarza prawo europejskie, a przede wszystkim rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1305/2013 z 17 grudnia 2013 roku w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005³⁴.

Zdaniem M. Kaczały i K. Łyskawy zarządzający gospodarstwem rolnym, według indywidualnej oceny, na podstawie indywidualnych celów, wiedzy dotyczącej specyfiki gospodarstwa oraz własnych doświadczeń, definiuje ryzyko odnoszące się do danego gospodarstwa. Oznacza to, że przedsiębiorca rolny samodzielnie określa wielkość ubytków, która będzie dla niego maksymalnie możliwa do zaakceptowania³⁵.

31. Ibidem, s. 25.

32. J. Boczek, *Nauka o szkodnikach roślin uprawnych*, wyd. III poprawione i uzupełnione, Warszawa, SGGW, 1998, s. 413.

33. Więcej na temat otoczenia przedsiębiorstwa i zarządzania ryzykiem, zob. m.in. R. Nowak, op. cit.

34. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1305/2013 z 17 grudnia 2013 roku w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 347/487).

35. M. Kaczała, K. Łyskawa, *Ubezpieczenia przedsiębiorstw/gospodarstw rolnych* [w:] *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa*, t. 2, L. Gąsioriewicz, J. Monkiewicz, Warszawa, Wydawnictwo Poltext, 2010, s. 156–159.

Pandemia COVID-19 jest masowym zjawiskiem o charakterze katastroficznym, które dotknęło ogół społeczeństwa i znaczną część gałęzi gospodarki oraz branż, z większym lub mniejszym skutkiem. Jej następstwem było wprowadzenie w wielu krajach stanu wyjątkowego czy stanów o zbliżonym charakterze (np. stanu zagrożenia epidemicznego na terenie Polski), co spowodowało istotne w swych konsekwencjach ograniczenia w działalności podmiotów gospodarczych, również w sektorze rolno-spożywczym mającym oczywiście ogromne znaczenie gospodarcze. Ograniczenia te dotyczą przede wszystkim takich obszarów aktywności gospodarczej, jak przemieszczanie się towarów i usług oraz ludności, w tym międzynarodowej wymiany handlowej czy działalności sektora hotelarskiego i gastronomicznego powiązanych z sektorem produkcji rolnej. Powodują one także pogorszenie sytuacji na rynku pracy i spadek dochodów gospodarstw domowych na obszarach wiejskich³⁶, co jest widoczne zwłaszcza w kontekście wysokiej wrażliwości społeczno-ekonomicznej wsi na skutki pandemii³⁷. Rezultatem tego jest „wzrost ekspozycji polskiego sektora rolnego i polskiej wsi na ryzyko pandemiczne w związku z wystąpieniem SARS-CoV-2 i COVID-19, z powodu którego spodziewane straty mogą przybrać katastroficzne rozmiary (...)”^{38, 39}.

Ubezpieczenie, jako uznana forma transferu ryzyka, staje się w obliczu różnego rodzaju klęsk i kryzysów, szczególnie pożądaną metodą zabezpieczenia życia, zdrowia czy mienia oraz interesów majątkowych przedsiębiorstw szeroko pojmowanego sektora rolnego. Pozwala bowiem na sprawne prowadzenie gospodarki rolnej, wpływa na efektywną alokację zasobów gospodarstwa rolnego oraz sprzyja poczuciu stabilności⁴⁰.

36. P. Szajner, *Wpływ pandemii COVID-19 na sytuację na rynkach rolnych w Polsce* [w:] „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2020, nr 1(73), s. 73–116, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, <https://www.krus.gov.pl/czasopismo/>, dostęp 25.02.2022.

37. Zob. I. Jędrzejczyk, *Ekspozycja na ryzyko sytuacji pandemicznej COVID-19 i wrażliwość społeczno-ekonomiczna obszarów wiejskich i agrobiznesu* [w:] „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2020, nr 1(73), s. 7–71. Wstępne wyniki badania zróżnicowania przestrzennego poziomu wrażliwości społeczno-ekonomicznej na skutki sytuacji pandemicznej COVID-19, przeprowadzone w 2020 roku, wskazują, że do obszarów o najwyższym zbiorczym wskaźniku wrażliwości społeczno-ekonomicznej na zdarzenia ekstremalne należą powiaty: włocławski – wskaźnik 1,0; tarnowski – wskaźnik 0,99; inowrocławski – wskaźnik 0,97; grudziądzki – wskaźnik 0,92 oraz krosieński – wskaźnik 0,90. Należy przy tym zaznaczyć, że badanie to, z uwagi na przebieg pandemii i termin jego przeprowadzenia, nie obejmowało weryfikacji empirycznej oceny.

38. I. Jędrzejczyk, *Ekspozycja na ryzyko sytuacji pandemicznej COVID-19 i wrażliwość społeczno-ekonomiczna obszarów wiejskich i agrobiznesu*, op. cit., s. 8.

39. W odmiennej opinii P. Szajnera, recesja w gospodarce, będąca następstwem pandemii koronawirusa, ma względnie nieznaczny wpływ na funkcjonowanie rynku podstawowych produktów rolnych w kraju, szczególnie odnośnie handlu zagranicznego i fluktuacji cen w łańcuchu dostaw, P. Szajner, op. cit., s. 73–116.

40. A. Kurdyś-Kujawska, *Determinanty wykorzystania dobrowolnych ubezpieczeń w rolnictwie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia” 2018, Vol. LII, 1 sectio H, <http://oeconomia.annales.umcs.pl>, dostęp 14.02.2022.

Ubezpieczeniami rolnymi (w ujęciu wąskim) objętych jest w naszym kraju ok 30% upraw, a ochroną ubezpieczeniową w zakresie szkód żywiołowych objętych jest 140 tys. rolników⁴¹.

Tabela 4. Najczęściej ubezpieczane ryzyka produkcji rolnej w latach 2008 – 2019

Grad	47,6%
Przymrozki wiosenne	24,3%
Ujemne skutki przezimowania	20,1%
Huragan, deszcz nawalny	4,40%
Uderzenie pioruna, osunięcie się ziemi, lawina	2,5 %
Susza	0,57%
Powódź	0,43%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, *Ubezpieczenia z uwzględnieniem stabilizacji dochodów jako instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, wrzesień, 2020, <https://piragro.pl/wp-content/uploads/2020/10/Ubezpieczenia-z-uwzgl%C4%99dnieniem-stabilizacji-dochod%C3%B3w-jako-instrumenty-zarz%C4%85dzania-ryzykiem-w-rolnictwie.pdf>, dostęp 21.02.2022.

Wydaje się jednak, że w obliczu bieżących zdarzeń szkodowych i współczesnych rodzajów ryzyka, związanych także z występowaniem szkód będących następstwem katastrof naturalnych, w tym pandemii, dotychczasowe ubezpieczeniowe metody i modele zabezpieczania działalności człowieka i materialnych skutków ryzyka stają się niewystarczające⁴². Teza ta może mieć uzasadnienie w obliczu danych wskazujących relatywnie niską penetrację dobrowolnych ubezpieczeń w sektorze rolnym. Badania wskazują kilka podstawowych cech, rzutujących na prawdopodobieństwo zawarcia takiej umowy ubezpieczenia⁴³:

- klasa gleb w gospodarstwie rolnym,
- zasoby środków trwałych gospodarstwa,
- przebieg szkodowy,
- wysokość składki ubezpieczeniowej.

41. Polska Izba Ubezpieczeń, Deloitte, *Raport: Jak ubezpieczenia zmieniają Polskę i Polaków*, Warszawa 2017.

42. Więcej S. Nowak, *Rynkowy model polskich ubezpieczeń gospodarczych w rolnictwie w okresie przygotowań do wejścia do UE (lata 1990–2004)* [w:] „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2021, nr 2(76), s. 105–126. Odnosząc się do czasów współczesnych, autor skupia uwagę na analizie przebiegu „procesów zabezpieczających życie i zdrowie mieszkańców obszarów wiejskich oraz gospodarkę rolną metodami ubezpieczeniowymi, realizowanych w okresie od przyjęcia przez Polskę rynkowych zasad gospodarowania do czasu wejścia do Unii Europejskiej w 2004 roku”.

43. A. Kurdyś-Kujawska, op. cit.

Innym determinantem korzystania z ubezpieczeń rolnych wydaje się być także wielkość gospodarstwa zgodnie z zasadą, że „im większe gospodarstwo rolne, tym większy zakres korzystania z ubezpieczeń (nieobowiązkowych)”⁴⁴.

Zwiększeniu poziomu korzystania z ubezpieczeń gospodarczych przez mieszkańców obszarów wiejskich nie sprzyja również niższy statystycznie poziom ich dochodów, a co za tym idzie zasobności materialnej ludności zajmującej się gospodarką rolną. Do tego dochodzą także relatywnie słabo rozwinięte usługi publiczne oraz infrastruktura⁴⁵.

Poprawie efektywności społecznej ubezpieczeń rolnych w obliczu zjawisk katastroficznych nie sprzyjają również zjawiska pogłębiającej się inflacji, wzrostu cen⁴⁶ i ograniczania konsumpcji, połączone z pogorszeniem społecznych ocen sytuacji gospodarczej Polski i wzrostem obaw, co do sytuacji własnej Polaków i ich rodzin, odnotowanych pod koniec 2021 roku⁴⁷. Badania ankietowe przeprowadzone przez S. Kalinowskiego i W. Wybudę wskazują na społeczne obawy przed wzrostem poziomu ubóstwa w kraju i bezrobocia w Polsce⁴⁸. Obrazuje to poniższa tabela.

Tabela 5. Nastroje społeczne dot. poziomu ubóstwa i bezrobocia

Obawy przed wzrostem poziomu ubóstwa w kraju	87% ankietowanych
Poczucie skrajnego ubóstwa subiektywnego	7% ankietowanych
Poczucie względnego ubóstwa subiektywnego	38% ankietowanych
Pesymistyczne prognozy zmian w najbliższych 12 miesiącach w ich sytuacji dochodowej	50% ankietowanych
Obawy wzrostu bezrobocia w Polsce	ponad 90%
Obawy przed utratą własnej pracy	ponad 20%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie S. Kalinowski, W. Wybuda, *Sytuacja ekonomiczno-społeczna ludności w czasie pandemii koronawirusa w Polsce [w:] Konsekwencje pandemii COVID-19, Państwo i społeczeństwo*, red. nauk. K. Hajder, M. Musiał-Karg, M. Górny, <https://www.researchgate.net/>, dostęp 16.02.2022.

44. T. Czuba, *Ubezpieczenia gospodarstw rolnych w Polsce – wyniki badań empirycznych* [w:] „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2020, nr 2(74), s. 197–218. Z badań przeprowadzonych przez autora wynika, że poziom korzystania z ubezpieczeń dobrowolnych w gospodarstwach rolnych o powierzchni od 5 ha do 15 ha wynosi 91%, w gospodarstwach o pow. 15,1–50 ha jest to 95%, zaś nawet 100% w gospodarstwach o pow. powyżej 50 ha.

45. Na ten temat zob. J. Jędrzejczyk, *Ekspozycja na ryzyko sytuacji pandemicznej COVID-19 i wrażliwość społeczno-ekonomiczna obszarów wiejskich i agrobiznesu*, op. cit., s. 17.

46. Zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego ceny towarów i usług konsumpcyjnych według szybkiego szacunku w grudniu 2021 roku w porównaniu z analogicznym miesiącem ub. roku wzrosły o 8,6% (wskaźnik cen 108,6), a w stosunku do poprzedniego miesiąca wzrosły o 0,9% (wskaźnik cen 100,9), <https://stat.gov.pl/>, dostęp 16.02.2022.

47. Na podstawie: Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, *Roczny bilans nastrojów społecznych*, s. 2, www.cbos.pl.

48. S. Kalinowski, W. Wybuda, *Sytuacja ekonomiczno-społeczna ludności w czasie pandemii koronawirusa w Polsce* [w:] red. nauk. K. Hajder, M. Musiał-Karg, M. Górny, *Konsekwencje pandemii COVID-19, Państwo i społeczeństwo*, s. 35–53, <https://www.researchgate.net/>, dostęp 16.02.2022.

Również statystycznie pesymistyczne pozostają nastroje i prognozy rolników badanych w 2021 roku przez GUS. Wynika to m.in. z analizy pt. „Koniunktura w gospodarstwach rolnych w I półroczu 2021 r.”⁴⁹. Opinie te uwarunkowane były kilkoma czynnikami:

- formą prawną gospodarstwa rolnego,
- powierzchnią użytków rolnych,
- ukierunkowaniem produkcyjnym gospodarstw rolnych,
- rodzajem prowadzonych upraw i gatunków/grup użytkowych utrzymywanych zwierząt gospodarskich, oraz
- wiekiem i wykształceniem osoby kierującej gospodarstwem rolnym.

Okazało się, że największy pesymizm przejawiały osoby kierujące gospodarstwami indywidualnymi, zwłaszcza prowadzącymi produkcję zwierzęcą, użytkownicy gospodarstw o powierzchni do 1 ha użytków rolnych oraz o powierzchni pow. 50 ha.

Szczególne znaczenie branży rolnej dla gospodarki krajowej przejawia się m.in. poprzez obejmowanie obszarów aktywności gospodarczej na terenach wiejskich obowiązkowością w zakresie ubezpieczeń gospodarczych oraz systemem dopłat do ubezpieczeń rolnych⁵⁰. W polskim systemie prawnym obowiązkowość (w zakresie gospodarki rolnej) odnosi się wyłącznie do ubezpieczeń budynków i budowli w gospodarstwie rolnym oraz odpowiedzialności cywilnej rolników⁵¹. Obecnie także producenci rolni mają obowiązek ubezpieczenia 50% powierzchni upraw rolnych z dopłatami państwa w przypadku uzyskania płatności bezpośrednich z Unii Europejskiej.

Powyższe może rodzić postulat rozszerzenia katalogu ubezpieczeń obowiązkowych dla wsi i rolnictwa. Mogłoby to mieć uzasadnienie zwłaszcza w kontekście występowania zjawisk katastroficznych (także klimatycznych) i innych, które ograniczają skalę penetracji produktów wśród potencjalnie zainteresowanych, a także w kontekście występującej, w związku z tym, potrzeby nowoczesnej polityki państwa

49. Główny Urząd Statystyczny, *Koniunktura w gospodarstwach rolnych w I półroczu 2021 r.*, 30 września 2021 r., www.stat.gov.pl.

50. Stosowanie dopłat do ubezpieczeń rolnych następuje na podstawie umów zawieranych przez ministerstwo odpowiedzialne za politykę rolną, a poszczególnymi towarzystwami ubezpieczeniowymi, prowadzącymi działalność w zakresie ubezpieczeń rolnych. W 2022 roku są to umowy z Powszechnym Zakładem Ubezpieczeń S.A., Towarzystwem Ubezpieczeń Wzajemnych „TUU”, Generali Towarzystwem Ubezpieczeń S.A., Poczтовым Towarzystwem Ubezpieczeń Wzajemnych, InterRisk Towarzystwem Ubezpieczeń S.A. Vienna Insurance Group, TUZ Towarzystwem Ubezpieczeń Wzajemnych, Vereinigte Hagelversicherung VVaG (siedziba w Gießen), Oddział VH VVaG TUW w Polsce, Sopockim Towarzystwem Ubezpieczeń ERGO Hestia S.A..

51. Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych z 2003 roku (Dz. U. 2003 nr 124 poz. 1152) wprowadza m.in. obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej rolników z tytułu posiadania gospodarstwa rolnego i obowiązkowe ubezpieczenia budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych.

biorącej pod uwagę funkcjonowanie krajowego sektora rolnego w ramach jednolitego rynku europejskiego⁵². W tym znaczeniu potrzeba zabezpieczenia dochodów gospodarstw domowych zajmujących się produkcją rolną wymagałaby ekstraordynaryjnego potraktowania również ubezpieczeń wypadkowych i na życie oraz ubezpieczeń związanych z utratą dochodu i przerwami w działalności.

Warto przypomnieć, że jeśli chodzi o dopłaty do umów ubezpieczeń rolnych, to stanowią one narzędzie będące instrumentem polityki państwa (interwencjonizmu)⁵³, mającym na celu rozwój produkcji rolnej. Istotne znaczenie ma tu ustawa z 7 lipca 2005 roku o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich⁵⁴, która określa zasady:

- stosowania dopłat do składek z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia od ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych w rolnictwie,
- zawierania i wykonywania umów obowiązkowego ubezpieczenia upraw od określonego ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych w rolnictwie,
- udzielania dotacji celowej na pokrycie części odszkodowań z tytułu szkód spowodowanych przez suszę.

Zwróćmy przy tym uwagę, że przyczyną wprowadzenia systemu dotowania ubezpieczeń upraw w Polsce były: z jednej strony – wysoki poziom i częstotliwość występowania zjawisk o charakterze katastroficznym, a z drugiej – także konieczność ograniczenia udzielanej doraźnie pomocy państwa⁵⁵.

Podkreślenia więc wymaga to, że stosowanie przez producentów rolnych ubezpieczeniowej metody transferu ryzyka niesie za sobą szereg korzyści związanych⁵⁶:

- 1) ze stabilizacją dochodów (pozwala np. na zachowanie produkcji bez konieczności korzystania z kredytów lub z innych źródeł finansowania),
- 2) z podniesieniem wiarygodności producenta rolnego w kontaktach z instytucjami kredytującymi,
- 3) z możliwością zaangażowania się w kolejne specjalizacje, bez konieczności samodzielnego ponoszenia skutków realizacji ryzyka.

W 2022 roku, dopłaty z budżetu państwa stosuje się do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia od wystąpienia określonych zdarzeń losowych, powodujących negatywne skutki dla produkcji rolnej, tj.:

52. S. Nowak, *Rynkowy model polskich ubezpieczeń gospodarczych w rolnictwie w okresie przygotowań do wejścia do UE (lata 1990–2004)*, op. cit., s. 124.

53. Więcej na temat form interwencjonizmu państwa w gospodarkę rolną na świecie, zob. M. Kaczała, K. Łyskawa, *Ubezpieczenia przedsiębiorstw/gospodarstw rolnych*, op. cit., s. 162–163.

54. Ustawa z 7 lipca 2005 roku o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, Dz. U. 2005 nr 150 poz. 1249, tekst ujednolicony.

55. M. Kaczała, K. Łyskawa, *Wpływ ubezpieczeń dotowanych upraw na wynik finansowy wybranych rodzajów produkcji roślinnej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2020, nr 4, s. 33–55.

56. M. Kaczała, K. Łyskawa, *Ubezpieczenia przedsiębiorstw/gospodarstw rolnych*, op. cit., s. 162–163.

- 1) huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, suszy, ujemnych skutków przezimowania lub przymrozków wiosennych – dla produkcji roślinnej (tj. upraw zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, chmielu, tytoniu, warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych, truskawek, ziemniaków, buraków cukrowych lub roślin strączkowych);
- 2) huraganu, powodzi, deszczu nawalnego, gradu, pioruna, obsunięcia się ziemi, lawiny, uboju z konieczności – dla produkcji zwierzęcej (tj. bydła, koni, owiec, kóz, drobiu lub świń).

Poziom dopłat w 2022 roku określa rozporządzenie Rady Ministrów z 22 listopada 2021 roku⁵⁷. Wysokość dopłaty wynosi 65% składki do 1 ha upraw rolnych i 65% składki do 1 szt. zwierzęcia gospodarskiego.

Aby realizacja procesu przebiegała właściwie, zakłady ubezpieczeń zawierają odpowiednie umowy ubezpieczenia z producentami rolnymi do wyczerpania w danym roku limitu dopłat, których wysokość dla danego ubezpieczyciela określa się w umowach w sprawie dopłat.

Warto przy tym zauważyć, że w 2022 roku na dopłaty przeznaczono w sumie ponad 1,4 mld zł (z uwzględnieniem 500 mln zł rezerwy), czyli o 500 mln zł więcej niż w 2021 roku. Ograniczenie wysokości dopłat w 2021 roku spowodowane było, m.in. przesunięciem środków budżetowych na walkę z pandemią COVID-19 i wsparcie gospodarki⁵⁸.

Należy podkreślić, że system wspierania dopłatami ubezpieczeń rolniczych pozostaje w dalszym ciągu, pomimo podejmowanych starań, mało skuteczny i nieefektywny. Świadczą o tym np. wyniki kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli (NIK) w latach 2017–2019 (a więc jeszcze przed pandemią koronawirusa). Izba wskazała, że stosunkowo niewielu rolników ubezpiecza swoje uprawy nawet pomimo obowiązku ich zabezpieczenia poprzez umowę ubezpieczenia⁵⁹. W związku z tym zakładane przez państwo efekty dopłat w postaci zwiększenia areалу objętego ubezpieczeniem nie zostały osiągnięte, pomimo podwyższenia wysokości stawek

57. Rozporządzenie Rady Ministrów z 22 listopada 2021 roku w sprawie wysokości dopłat do składek z tytułu ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w 2022 roku, Dz. U. 2021 poz. 2159.

58. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *projekt rozporządzenia Rady Ministrów dot. wysokości dopłat do składek z tytułu ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w 2022 roku*, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-rozporzadzenia-rady-ministrow-w-sprawie-wysokosci-doplat-do-skladek-z-tytułu-ubezpieczenia-upraw-rolnych-i-zwierząt-gospodarskich-w-2022-r2>, dostęp 22.03.2022; M. Rematowska, *W 2022 r. nie zabraknie pieniędzy na ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich*, www.krir.pl, dostęp 17.02.2022.

59. Zestawienie liczby zawartych umów ubezpieczenia z liczbą udzielonych płatności bezpośrednich pokazuje, że obowiązek ubezpieczeń min. 50% upraw realizowało w 2017 roku 15,2% producentów rolnych, a 17,6% w 2018 roku, Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli, Wspieranie środkami publicznymi systemu ubezpieczeń rolniczych*, KRR.430.009.2019, nr ewid. 21/2020/P/19/047/KRR, Warszawa 2020, s. 30–31, www.nik.gov.pl, dostęp 16.02.2022, zob. także A.M. Olkiewicz, *Ubezpieczeniowe instrumenty wspierania gospodarstw rolnych w zakresie upraw*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2018, t. 20, z. 4, s. 139–145.

taryfowych ubezpieczenia i weryfikacji zasad wyliczania wysokości dopłat do składek. Na taką sytuację wpływ miało, zdaniem NIK, finansowanie i pomoc z budżetu Skarbu Państwa. Pomoc ta dotyczyła skutków szkód wywołanych zdarzeniami atmosferycznymi, w większości poza systemem ubezpieczenia i pomimo braku realizacji obowiązku ubezpieczania upraw^{60, 61}.

Pozostałymi elementami, które stanowią o niższej niż zakładano popularności ubezpieczeń są przede wszystkim⁶²:

- niska opłacalność produkcji rolnej,
- brak powszechności ubezpieczeń,
- nieubezpieczanie upraw o wysokim ryzyku powstania szkód (np. tereny zalewowe),
- brak obowiązku egzekwowania ubezpieczeń,
- skomplikowana procedura likwidacji szkód.

Za krok w dobrym kierunku należałoby więc uznać projektowane zmiany w systemie dopłat do ubezpieczeń rolnych. Rządowy projekt ustawy o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa przewiduje bowiem możliwość umorzenia rolnikom części zobowiązań wobec Agencji, a także dokonania przez rolnika cesji części dopłat bezpośrednich na poczet swojej składki ubezpieczeniowej, niezależnie od faktu, iż nie zawiera on postulowanej obowiązkowości ubezpieczeń⁶³.

Zakończenie

Pandemia, której następstwem jest choroba COVID-19, to jedynie przykład rodzajów ryzyk, których źródłem są rozliczne zdarzenia natury przyrodniczej, społecznej czy gospodarczej. Niosą one ze sobą kryzysogenne skutki o często ogromnej skali nieszczęść i potencjale niszczącym ludność, w tym warunki jej gospodarowania oraz bytowania.

60. Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli, Wsparcie środkami publicznymi systemu ubezpieczeń rolniczych*, KRR.430.009.2019, nr ewid. 21/2020/P/19/047/KRR, Warszawa 2020, www.nik.gov.pl, dostęp 16.02.2022.

61. Zgodnie z wynikami kontroli NIK, w latach 2017–2019 udzielono wsparcia poza systemem ubezpieczenia na łączną kwotę 2 821 142,4 tys. zł. Polegało ono na udzielaniu bezpośredniej pomocy finansowej oraz stosowaniu ulg poprzez obniżanie czynszu dzierżawnego i przesunięciu terminów płatności lub rozłożeniu na raty należności. Jednocześnie, w tym samym okresie, dopłaty do składek z tytułu ubezpieczeń rolnych wyniosły 1 540 300 tys. zł, natomiast po aneksowaniu umów – 1 462 817 tys. zł, Najwyższa Izba Kontroli, *Informacja o wynikach kontroli, Wsparcie środkami publicznymi systemu ubezpieczeń rolniczych*, op. cit., s. 22–28.

62. Ibidem.

63. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, *Projekt ustawy o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa*, przyjęty przez rząd 28 grudnia 2021 roku, skierowany do Sejmu 5 stycznia 2022 roku, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-agencji-restrukturyzacji-i-modernizacji-rolnictwa2>, dostęp 25.02.2022.

Zarówno samoistne zdarzenia katastroficzne, jak i skutki wielowiekowych, niekorzystnych dla środowiska przyrodniczego zmian klimatu czy warunków bytowania i działań człowieka, w opinii wielu ośrodków i ekspertów, mogą prowadzić do realizacji szczególnych rodzajów ryzyka o potencjale niszczącym nawet życie naszej planety.

Mimo często wręcz apokaliptycznych wizji świata, współcześnie rządzący, dla realizacji partykularnych interesów, nie zdecydowali dotąd zgodnie o stworzeniu koniecznych i powszechnie obowiązujących prawnych zasad ludzkiego postępowania w celu przeciwdziałania skutkom takich zdarzeń. Nie powołano niezbędnych funduszy dla skutecznej kompensacji powstających stąd szkód. Dotyczy to także podjęcia różnorodnych działań zabezpieczających dalsze niszczenie środowiska bytowania ludzkiego. Egoizm interesów własnych (na tle potencjalnych możliwości) posunięty jest do tego stopnia, że wobec przodującej w takich działaniach zapobiegawczo-finansujących Unii Europejskiej czynione bywają zarzuty nadmiernego interwencjonizmu i niepotrzebnego inwestowania w przedsięwzięcia zabezpieczające.

Niestety Polska nie jest postrzegana w grupie liderów koniecznych przemian. Ma to miejsce z różnych powodów zarówno natury gospodarczej, jak i uwarunkowań społeczno-ustrojowych. Nie bez znaczenia jest tu również stopień rozwoju techniki i technologii bytowania oraz gospodarowania (np. problemy energetyki opartej na węglu), zamożności czy niedorozwoju gospodarczego. Problemy pogłębiają dodatkowo względy mentalne znacznej części społeczeństwa i rządzących.

Przypomnijmy, że dotychczas nie dopracowaliśmy się niestety uchwalenia norm ustawowych kompleksowo zabezpieczających prawno-organizacyjny i finansowy system działania państwa, jego organów oraz organizacji i podmiotów w przypadkach wystąpienia szkód natury katastroficznej.

Jak wynika z przedstawionej analizy, krajowy system ubezpieczeń gospodarczych niewystarczająco sprawnie zareagował na potrzeby ochronne natury ludzkiej i gospodarczej wywołane wystąpieniem zjawiska katastroficznego, jakim jest bez wątpienia pandemia koronawirusa.

Lepszych efektów w zakresie dystrybucji ubezpieczeniowych produktów pandemicznych, należałoby poszukać w portfelu zawartych już i funkcjonujących umów ubezpieczeń. Szczególnie wśród podmiotów i osób objętych dotychczas masowymi ubezpieczeniami grupowymi na życie i pokrewnymi, w sieciach sprzedaży masowej oraz w opracowywaniu i wdrażaniu nowych produktów, także w zakresie ubezpieczeń majątkowych.

Produkty i oferty ochrony ubezpieczeniowej pojawiające się obecnie na polskim rynku nie są wystarczająco adekwatne do skali zapotrzebowań gospodarki i oczekiwań społeczności, również z uwagi na ich niedostatki promocyjno-akwizycyjne.

Uznając zatem za zasadne hipotezy o ubezpieczalności ryzyka pandemicznego i istniejącej na polskim rynku potrzebie obligatoryjności ubezpieczenia skutków oddziaływania ryzyka pandemii na życie i zdrowie osób fizycznych, należałoby podjąć działania zmierzające do:

- 1) przeprowadzenia wśród przedstawicieli praktyki i nauki ubezpieczeń, stosownej analizy celowości;
- 2) wprowadzenia powszechnego, obowiązkowego ubezpieczenia tego ryzyka;
- 3) wystąpienia do organów UE o wprowadzenie obowiązku stosownymi aktami prawnymi;
- 4) stworzenia celowego funduszu kompensacyjnego, bez konieczności sięgania do środków publicznych, jako wiodących czy jedynych źródeł kompensacji.

Zarządzanie ryzykiem w rolnictwie, zdaniem autorów, wymaga również większej aktywności państwa i kompleksowego podejściu do problemu, zwłaszcza w obliczu zdarzeń o charakterze masowym, takich jak zjawiska katastroficzne wywołane anomaliami pogodowymi czy sanitarnymi. Konieczne są przede wszystkim działania polegające na identyfikowaniu źródeł ryzyka w gospodarstwach rolnych, edukacji rolników w kierunku stosowania i wykorzystania narzędzi zarządzania ryzykiem i compliance oraz wsparciu w zakresie zapobiegania ryzykom i łagodzenia ich skutków⁶⁴.

Jedną z form wykorzystania ubezpieczeniowej metody transferu ryzyka związanego z prowadzeniem gospodarstwa rolnego, może być większe niż dotychczas zastosowanie wzajemności ubezpieczeniowej⁶⁵ oraz zastosowanie obligatoryjności w odniesieniu do ubezpieczeń dotyczących życia i zdrowia osób prowadzących gospodarkę rolną oraz ubezpieczeń związanych z utratą dochodu i przerwami w działalności.

64. Więcej na temat w projekcie *Ubezpieczenia z uwzględnieniem stabilizacji dochodów, jako instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ubezpieczenia-rolnicze>, dostęp 21.02.2022.

65. O planach wdrożenia nowego systemu ubezpieczeniowego dla rolników, na podstawie wzajemności członkowskiej mówił premier M. Morawiecki na posiedzeniu Sejmowej Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi 10 lutego 2022 roku, *Premier: Wdrażamy nowy system ubezpieczeniowy dla rolników*, <https://forsal.pl/biznes/rolnictwo/artykuly/8353958,nowy-system-ubezpieczeniowy-dla-rolnikow.html>, dostęp 23.02.2022. Podobnie wicepremier, minister rolnictwa Henryk Kowalczyk: „Nowy system ubezpieczeń w rolnictwie, który jest obecnie przygotowywany, umożliwi natychmiastowe udzielanie pomocy przez zakłady ubezpieczeń, odciążając w tym zakresie budżet państwa (...). Zakupiliśmy udziały w TUV Pocztowym i budujemy ofertę ubezpieczeniową. Mam nadzieję, że w drugiej połowie lutego wyjdziemy z ofertą ubezpieczeniową, korzystną dla rolników, z dopłatą z budżetu ok. ⅓ do składki ubezpieczeniowej. Chcemy, by ubezpieczenia były kompleksowe, dla wszystkich ryzyk, łącznie z suszą”, *Kowalczyk: Nowy system ubezpieczeń rolnych odciąży budżet państwa*, <https://forsal.pl/biznes/rolnictwo/artykuly/8344338,nowy-system-ubezpieczen-rolnych-budzet-panstwa-henryk-kowalczyk.html>, dostęp 23.02.2022.

Bibliografia

- Brodecki Z., Marek W., Mogilski W. et al.**, *Ubezpieczenia w świetle zmieniającego się pojęcia odpowiedzialności* [w:] *Studia Ubezpieczeniowe*, Tom X, Warszawa – Poznań 1989.
- Boczek, J.**, *Nauka o szkodnikach roślin uprawnych*, Wyd. III poprawione i uzupełnione, Warszawa, SGGW, 1998.
- Czuba, T.**, *Ubezpieczenia gospodarstw rolnych w Polsce – wyniki badań empirycznych* [w:] „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2020, nr 2(74).
- Forsal.pl**, Kowalczyk: Nowy system ubezpieczeń rolnych odciąży budżet państwa, <https://forsal.pl/biznes/rolnictwo/artykuly/8344338,nowy-system-ubezpieczen-rolnych-budzet-panstwa-henryk-kowalczyk.html>, dostęp 23.02.2022.
- Forsal.pl**, Premier: Wdrażamy nowy system ubezpieczeniowy dla rolników, <https://forsal.pl/biznes/rolnictwo/artykuly/8353958,nowy-system-ubezpieczeniowy-dla-rolnikow.html>, dostęp 23.02.2022.
- Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej**, *Roczny bilans nastrojów społecznych*, www.cbos.pl.
- Global Insurance Consumer Survey**, globalne badanie EY 2021, przeprowadzone w okresie maj – sierpień 2021 roku na grupie 4 200 osób w siedmiu krajach (Brazylia, Kanada, Japonia, Niemcy, Filipiny, RPA i USA), https://www.ey.com/pl_pl/banking-capital-markets/konsumenci-stracili-w-pandemii-poczucie-bezpieczestwa-i-szukaj-m, dostęp 14.03.2022.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Szybki szacunek inflacji w grudniu 2021*, <https://stat.gov.pl/>, dostęp 16.02.2022.
- Główny Urząd Statystyczny**, *Koniunktura w gospodarstwach rolnych w I półroczu 2021 r.*, www.stat.gov.pl.
- Jędrzejczyk I.**, *Ekspozycja na ryzyko sytuacji pandemicznej COVID-19 i wrażliwość społeczno-ekonomiczna obszarów wiejskich i agrobiznesu* [w:] „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2020, nr 1(73).
- Jędrzejczyk I.**, *Ubezpieczenia jako źródła kapitału na cele inwestycyjne*, Referat wygłoszony 16.11.2016 podczas konferencji naukowej pt. Rynki finansowo-ubezpieczeniowe na tle kryzysów gospodarczych na Wydziale Zarządzania UW, materiały w posiadaniu Izby Gospodarczej Ubezpieczeń i Obsługi Ryzyka.
- Kaczała M., Łyskawa K.**, *Wpływ ubezpieczeń dotowanych upraw na wynik finansowy wybranych rodzajów produkcji roślinnej*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2020, nr 4.
- Kaczała M., Łyskawa K.**, *Ubezpieczenia przedsiębiorstw/gospodarstw rolnych* [w:] *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa*, red. L. Gąsioriewicz, J. Monkiewicz, t. 2, Warszawa, Wydawnictwo Poltext, 2010.
- Kalinowski S., Wybuda W.**, *Sytuacja ekonomiczno-społeczna ludności w czasie pandemii koronawirusa w Polsce* [w:] *Konsekwencje pandemii COVID-19, Państwo i Społeczeństwo*, red. nauk. K. Hajder, N. Musiał-Karg, M. Górny, <https://www.researchgate.net/>, dostęp 16.02.2022.
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów**, *Projekt rozporządzenia Rady Ministrów dot. wysokości dopłat do składek z tytułu ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w 2022 roku*, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-rozporzadzenia-rady-ministrow-w-sprawie-wysokosci-doplat-do-skladek-z-tytułu-ubezpieczenia-upraw-rolnych-i-zwierzat-gospodarskich-w-2022-r2>, dostęp 22.03.2022.

- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów**, *Projekt ustawy o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa*, przyjęty przez rząd 28 grudnia 2021 roku (skierowany do Sejmu 5 stycznia 2022 roku), <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-o-agencji-restrukturyzacji-i-modernizacji-rolnictwa2>, dostęp 25.02.2022.
- Kurdyś-Kujawska A.**, *Determinanty wykorzystania dobrowolnych ubezpieczeń w rolnictwie*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia” 2018, Vol. LII, 1 sectio H, <http://oeconomia.annales.umcs.pl>, dostęp 14.02.2022.
- Majchrzycka-Guzowska A.**, *Wybrane problemy polityki fiskalnej w okresie pandemii* [w:] *Administracyjno-finansowe konteksty zarządzania – wybrane zagadnienia*, red. nauk. K. Iglicka-Okólska, M. Dobrzyński, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Sekcja Wydawnicza Wydziału Zarządzania UW, 2021.
- Medicover.pl**, *Pandemia koronawirusa na świecie i w Polsce – kalendarium*, <https://www.medicover.pl/o-zdrowiu/pandemia-koronawirusa-na-swiecie-i-w-polsce-kalendarium,7252,n,192>, dostęp 25.02.2022.
- Michalski T., Śliwiński A., Pajewska-Kwaśny R. et al.**, *Ryzyko katastroficzne*, Warszawa, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2016.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi**, sprawozdanie ze spotkania inaugurującego projekt „Ubezpieczenia z uwzględnieniem stabilizacji dochodów, jako instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie”, wrzesień 2020, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/ubezpieczenia-rolnicze>, dostęp 21.02.2022.
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi**, *Ubezpieczenia z uwzględnieniem stabilizacji dochodów jako instrumenty zarządzania ryzykiem w rolnictwie*, wrzesień 2020, <https://piragro.pl/wp-content/uploads/2020/10/Ubezpieczenia-z-uwzgl%C4%99dnieniem-stabilizacji-dochod%C3%B3w-jako-instrumenty-zarz%C4%85dzania-ryzykiem-w-rolnictwie.pdf>, dostęp 21.02.2022.
- Najwyższa Izba Kontroli**, *Informacja o wynikach kontroli, Wspieranie środkami publicznymi systemu ubezpieczeń rolniczych*, KRR.430.009.2019, nr ewid. 21/2020/P/19/047/KRR, Warszawa 2020, www.nik.gov.pl, dostęp 16.02.2022.
- Nowak R.**, *Otoczenie prawne pośrednika ubezpieczeniowego jako dystrybutora ubezpieczeń* [w:] *Administracyjno-finansowe konteksty zarządzania – wybrane zagadnienia*, red. nauk. K. Iglicka-Okólska, M. Dobrzyński, Warszawa, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Sekcja Wydawnicza Wydziału Zarządzania UW, 2021.
- Nowak S.**, *Rynkowy model polskich ubezpieczeń gospodarczych w rolnictwie w okresie przygotowań do wejścia do UE (lata 1990–2004)* [w:] „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2021, nr 2(76).
- Nowak S.**, *Problemy 25-lecia polskiego rynku ubezpieczeń (przymus ubezpieczenia w rolnictwie)* [w:] *Ubezpieczenia na rzecz gospodarki globalnej, sektorów i regionów*, red. nauk. I. Jędrzejczyk, Warszawa, Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, 2015.
- Nowak S., Jagodziński J., Łazęcki M.**, *Polski model ubezpieczeń – pora na moderację i modernizację (problemy spełniania funkcji ubezpieczeniowych)* [w:] *Polski rynek ubezpieczeń na tle kryzysów społeczno-gospodarczych*, red. A.Z. Nowak, S. Nowak, J. Jagodziński, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania UW, 2016.

- Nowosielska E.**, *Ubezpieczenie utraty zysku a straty wywołane przez COVID-19*, www.wtco.com, dostęp 14.02.2022.
- Olkiewicz A.M.**, *Ubezpieczeniowe instrumenty wspierania gospodarstw rolnych w zakresie upraw*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2018, t. 20, z. 4.
- Podstawka M.**, *Problemy związane z reformowaniem systemu ubezpieczeń społecznych rolników* [w:] *Ubezpieczenia na rzecz gospodarki globalnej, sektorów i regionów*, red. I. Jędrzejczyk, Warszawa, Oficyna Wydawnicza Edward Mitek, 2015
- Polska Izba Ubezpieczeń, Deloitte**, *Raport „Jak ubezpieczenia zmieniają Polskę i Polaków”*, Warszawa 2017.
- Polska Izba Ubezpieczeń, Deloitte**, *Raport: Klimat ryzyka. Jak prewencja i ubezpieczenia mogą ograniczyć wpływ katastrof naturalnych na otoczenie?*, Warszawa 2019, www.piu.org.pl, dostęp 23.02.2022.
- Przybytniowski J.W.**, *Rynek ubezpieczeń gospodarczych w dobie COVID-19*, w druku.
- Przybytniowski J.W., Grzebieniak A., Pacholarz W.M.**, *Wybrane aspekty ubezpieczeń gospodarczych w Polsce i na świecie w dobie pandemii COVID-19*, Olsztyn, Instytut Badań Gospodarczych, 2021.
- Rematowska M.**, *W 2022 r. nie zabraknie pieniędzy na ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich*, www.krir.pl, dostęp 17.02.2022.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1305/2013** z 17 grudnia 2013 roku w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylającym rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 347/487.
- Rozporządzenie Rady Ministrów** z 22 listopada 2021 roku w sprawie wysokości dopłat do składek z tytułu ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w 2022 roku, Dz. U. 2021 poz. 2159.
- Rudke M.**, *Dobre polisy przyniosły sukces w rankingu* [w:] „Rzeczpospolita” z 28.05.2021 roku.
- Skwirowski P.**, *To będzie trudny rok ubezpieczycieli* [w:] „Rzeczpospolita” z 4.01.2022 roku.
- Stroiński E.**, *Ubezpieczenia majątkowe i osobowe w rolnictwie*, Warszawa, Wydawnictwo Akademii Finansów, 2016.
- Szajner P.**, *Wpływ pandemii COVID-19 na sytuację na rynkach rolnych w Polsce* [w:] „Ubezpieczenia w Rolnictwie – Materiały i Studia” 2020, nr 1(73), <https://www.krus.gov.pl/czasopismo/>, dostęp 25.02.2022.
- Śliwiński A.**, *Pandemia COVID-19 a sektor ubezpieczeń*, w druku.
- Światowa Organizacja Meteorologiczna (WMO)**, *Atlas śmiertelności i strat ekonomicznych z powodu ekstremów pogodowych, klimatycznych i wodnych (1970–2019)*, WMO-nr 1267, https://library.wmo.int/index.php?lvl=notice_display&id=21930#.YhZNvIqZM2w, dostęp 23.02.2022.
- Światowe Forum Ekonomiczne**, *The Global Risks Report 2020, Insight Report, 15th Edition*, we współpracy z Marsh & McLennan and Zurich Insurance Group, <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>, dostęp 26.02.2022.
- Ustawa** z 23 kwietnia 1964 roku kodeks cywilny, Dz. U. nr 16 poz. 93 ze zm.
- Ustawa** z 22 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Dz. U. 2003 nr 124 poz. 1152.

Polskie ubezpieczenia gospodarcze wobec zjawisk katastroficznych, w tym pandemicznych

Ustawa z 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników, Dz. U. 1991 nr 7 poz. 24, tekst ujednolicony.

Ustawa z 28 lipca 1990 roku o działalności ubezpieczeniowej, Dz. U. 1996 nr 11 poz. 62 ze zm.

Ustawa z 7 lipca 2005 roku o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, Dz. U. 2005 nr 150 poz. 1249, tekst ujednolicony.

Włodarczyk-Mroczkowska A., *Nadrobiliśmy parę lat. Wiele rozwiązań zostanie już z nami* [w:] „Rzeczpospolita” z 3.08.2021 roku.

Wyrok Sądu Najwyższego z 20 października 2006 roku, syg. akt IVCSK 125/06, <http://www.sn.pl/sites/orzecnictwo/Orzeczenia2/IV%20CSK%20125-06-1.pdf>, dostęp 11.03.2022.

otrzymano: 14.03.2022
zaakceptowano: 26.04.2022

*Ten artykuł jest objęty licencją Creative Commons Attribution 4.0
Licencja międzynarodowa (CC BY 4.0)*

